

Možnosti uplatnenia intencnej teórie významu vo výučbe slovenského jazyka

Milan Kolesík

KATEDRA SLOVANSKÝCH FILOLÓGIÍ, FF UKF Nitra (Slovensko)

kontakt: mkolesik2@ukf.sk

Stručne o intencnej teórii významu

- intention-based semantics; **Herbert Paul Grice** (prvá verzia 1957, v úplnosti 1969)
- založená na **dvojúrovňovom chápaní významu** (intenčný a konvenčný význam výpovede) a na skutočnosti, že konvenčný význam výpovede treba analyzovať cez zámery hovoriaceho (Griceova **dvojstupňová analýza** významu výpovede)
- **kontext**: teória implikácie (implicature), princíp kooperácie a Griceove maximy (cooperative principle), teória prirodzeného a neprirodzeného významu (natural and non-natural meaning) + Austinova teória rečových aktov (speech acts)

Kurikulum tematického celku Slovná zásoba

- 7. ročník základných škôl
- **obsahový štandard:** druhy slovnej zásoby, slová podľa pôvodu, spisovnosti, citového príznaku, motivovanosti, dobového použitia, štýlového zaradenia; vzťah medzi obsahom a formou slova, synonymá, homonymá, antonymá; slovotvorba, odvodené slová, zložené slová, slovotvorný základ, predpona, prípona
- **výkonový štandard:** základy derivatologickej analýzy, rozlišovanie slov podľa spisovnosti, pôvodu, štýlovosti, motivovanosti a dobovosti (v primeranom rozsahu)

Intenčná teória významu v motivácii

- východisko v práci s textom: vtip
- *Učiteľka počas hodiny, na ktorej sa preberajú vybrané slová po r: Žiaci, utvorte vety, v ktorých použijete slová „ryje“ a „rýdzi“.*
Odpovedá jej Janek: „Mama ryje v záhradze, tata rýdзі traktor.“
- rozbor pointy vtipu: zámena „rýdzi – rýdзі“ (→ paronymia, nárečia), záhorské nárečie a jeho vybrané typické znaky
- **intenčný rozmer**: v akých komunikačných situáciách a s akým zámerom sa používajú nárečia (spisovnosť – nespisovnosť vnímaná cez komunikačný aspekt) → viesť žiakov k citlivejšiemu vnímaniu komunikačného kontextu

Intenčná teória významu v explikácii

- opäť východisko v práci s textom: titulky novinových správ
- *Dve obete v dôsledku nehody na diaľnici medzi Trnavou a Nitrou*
- *Tragická noc na diaľnici medzi Trnavou a Nitrou*
- *Hrôzostrašné! Sami sa pozrite, čo zostalo z modrého sedanu...*
- cieľ: odlíšiť odlišné stupne expresivity (neutrálne – expresívne)
- **intenčný rozmer**: uplatnenie Griceových maxím (informatívnosť, pravdivosť, relevantnosť, zreteľnosť) → kritické zhodnotenie zámerov periodika (od serióznej tlače po bulvár)
- → lepšie rozoznať zavádzanie, „clickbait“, manipuláciu

Intenčná teória významu vo fixácii

- fixačné cvičenie: synonymické „vláčiky“ (synonymické rady)
- práca s informačnými zdrojmi (napr. Synonymický slovník slovenčiny, ale v prípade počítačovej učebne aj online zdroje), následne interaktívna tabuľa (séria na seba sa napájajúcich bublín), odlíšenie bublín (podľa pôvodu, doby použitia, štylovosti, expresívnosti, resp. iných vopred určených kritérií)
- **intenčný rozmer**: použitie dohľadaných slov z „vláčikov“ vo vetách tak, aby implikovali učiteľom zvolený komunikačný zámer: implikácia, významové nuansy, zároveň aj možné východisko pre dramatické formy (napr. krátka scénka v štýle Partičky)

Príklad na aktivitu „vláčiky“

práca

zamestnanie

makačka*
(-)

lopota*
(-)

džob*

galeje*
(-)

klúč:

1/ * označuje nespisovné slová

2/ +/- označujú zjemňovanie/zhrubnutie významu

3/ farba označuje komunikačnú sféru a dobu používania (oranžová zastarané slová, modrá neologizmy, zelená kancelarizmy, žltá slang a pod.)

Intenčná teória významu v diagnostike

- projekt „Jazyk našich starých rodičov“: žiaci si svojpomocne vytvárajú vizuálny slovník archaizmov a zastaraných slov (viaceré možné formy: kartotéka, tableau, online databáza)
- podporiť medzigeneračnú interakciu, každé slovo je pre lepšie zapamätávanie prepojené aj s kresbou (kreativita)
- **intenčný rozmer**: na opačnej strane kartičky súčasné slovo pre ten istý význam (napr. VB – polícia), priestor pre komparáciu: arbitrárnosť znaku vnímaná cez zmenený komunikačný (a celospoločenský) kontext + navyše sa tu otvára aj medzipredmetové prepojenie na dejepis

Zhrnutie: Prečo uplatniť intenčnú teóriu významu?

- dopomáha žiakom vnímať komunikáciu v kontexte určitej komunikačnej situácie (návrh 1)
- dopomáha žiakom lepšie rozoznať komunikačné stratégie manipulácie, zavádzania, „clickbaitu“ a i. (návrh 2)
- dopomáha žiakom uvedomiť si komunikačný aspekt implikácie a lepšie rozoznať významové nuansy (návrh 3)
- dopomáha žiakom uvedomiť si arbitrárnosť jazykového znaku a vplyvu kontextu na tento semiotický jav (návrh 4)

Použitá literatúra

- AUSTIN, John Langshaw. *Ako niečo robiť slovami*. Prel. Dezider Kamhal. Bratislava : Kalligram, 2004. ISBN 80-71496-59-6.
- DOLNÍK, Juraj. *Jazyk v pragmatike*. Bratislava : VEDA, 2018. ISBN 978-80-22416-86-3.
- GRICE, Herbert Paul. *Meaning*. In *The Philosophical Review*, vol. 66, 1957, no. 3, pp. 377-388. Dostupné online na <https://www.jstor.org/stable/2182440> [05. 10. 2023]
- GRICE, Herbert Paul. *Studies in the Way of Words*. Cambridge : Harvard University Press, 1991. ISBN 0674852702.
- HUANG, Yan. *Pragmatika*. Prel. Ondřej Dufek. Praha : Karolinum, 2019. ISBN 978-80-24633-37-4.
- PETLÁK, Erich. *Všeobecná didaktika*. Bratislava : IRIS, 1997. ISBN 978-80-8153064-7.
- ZELINA, Miroslav. *Stratégie a metódy rozvoja dieťaťa*. Bratislava : IRIS, 1996. ISBN 80-